گەنج و روانگەی سیاسی لە هەرێمی کوردستان

27-07-2023

نووسەرەکان

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو

کورتە : بەپێی ئەنجامی راپرسییەکە، رێژەی 86.9% گەنجان پێشتر بەشداری هیچ چالاکییەکی رێکخراوەکانی کومەڵگەی مەدەنی و پارتە سیاسییەکانیان نەکردووە. ئەمە لەنێو گرووپی (15-24)ساڵیدا 91% بووە، کە دەریدەخات دوورکەوتنەوەیەکی یەکجار زۆر لە نێوان گەنجان و پارتە سیاسییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنیدا هەبووە، بەڵام لە وەڵامی ئەو پرسیارەی کە ئایا لەماوەی 12 مانگی رابردوو، بەشداریی چالاکی رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و پارتی سیاسیت کردووە،

گەنج و ڕوانگەی سیاسی
لە هەرێمی کوردستان

ژمارەی گەنجان

1,727,903

ڕێژەی گەنجانی

15-29 ساڵ

لە هەرێمی کوردستان

28%

ئەگەر مافی دەنگدان هەبێت، بەشداریی دەکەی؟

بەڵێ 72.7%

نەخێر 27.3

دەنگ بە چ لایەنێکی سیاسی دەدەی؟

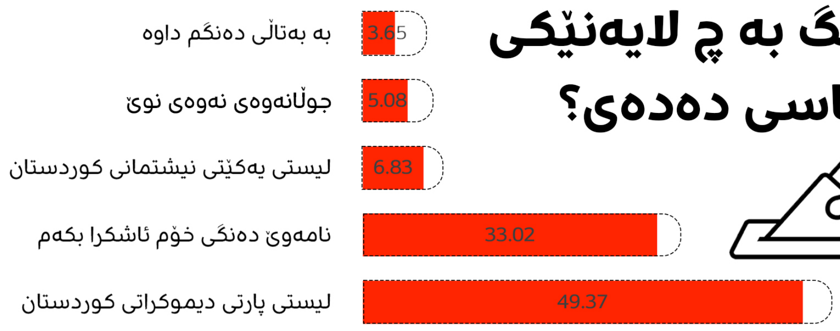

پێتوایە ڕەوشی سیاسی کوردستان لە داهاتوودا چۆن دەبێت؟

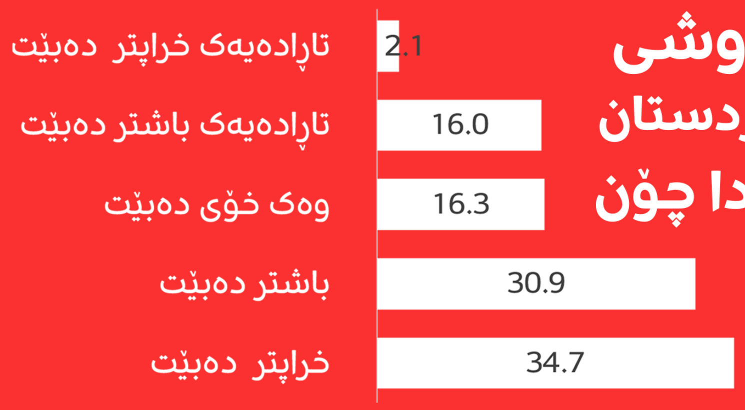

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو بەشی دووەمی ئەنجامەکانی راپرسی "روانگەی گەنجان لە هەرێمی کوردستان -2023"، کە تایبەت بە گەنج و روانگەی سیاسی بڵاودەکاتەوە و لە رۆژانی داهاتوو بەشەکانی دیکەی راپرسییەکە و کۆی راپۆرتی گشتی راپرسییەکە بڵاودەکاتەوە.

کلیک لەم لینکەی خوارەوە بکە بۆ دابەزاندنی بەشی دووەمی راپۆرتەکە بەشێوەی PDF

گەنج و روانگەی سیاسی لە هەرێمی کوردستانDownload

تێڕوانینی گەنجان بۆ رێکخراوەکان و پارتە سیاسییەکان

لە هەرێمی کوردستان، هاوشێوەی ئەو ئاراستەیەی کە لە ئەورووپا هەیە، بەشداری گەنجان لە چالاکی و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی زیادیکردووە. بەشێوەیەک کەوا بەپێی ئەنجامی راپرسییەکە، رێژەی 86.9% گەنجان پێشتر بەشداری هیچ چالاکییەکی رێکخراوەکانی کومەڵگەی مەدەنی و پارتە سیاسییەکانیان نەکردووە. ئەمە لەنێو گرووپی (15-24) ساڵیدا 91% بووە، کە دەریدەخات دوورکەوتنەوەیەکی یەکجار زۆر لە نێوان گەنجان و پارتە سیاسییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنیدا هەبووە، بەڵام لە وەڵامی ئەو پرسیارەی کە ئایا لەماوەی 12 مانگی رابردوو، بەشداریی چالاکی رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و پارتی سیاسیت کردووە،

 رێژەی 55.5%ی گەنجان گوتوویانە کە بەشداریی چالاکییەکی رێکخراوەکان و پارتە سیاسییەکانیان کردووە. لێرەشدا زۆرترین رێژەی بەشداریی لە چالاکیی پارتە سیاسییەکان لە ئیدارەی سەربەخۆی گەرمیان و زۆرترین رێژەی بەشداریی گەنجان لە رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی لە ئیدارەی سەربەخۆی راپەڕین بە رێژەی 100% بووە. هەروەها، ئەوەی جێگەی سەرنجە، ئەو رێژە زۆرەی بەشدارینەکردن لە پێشتردا، کە زیاتر لە سنووری پارێزگای سلێمانی و هەڵەبجە و ئیدارە سەربەخۆکانی راپەڕین و گەرمیان بووە کە رێژەی سەرووی 90% بووە، بەڵام لە 12 مانگی رابردوودا ئەوە گۆڕانی بەسەردا هاتووە.

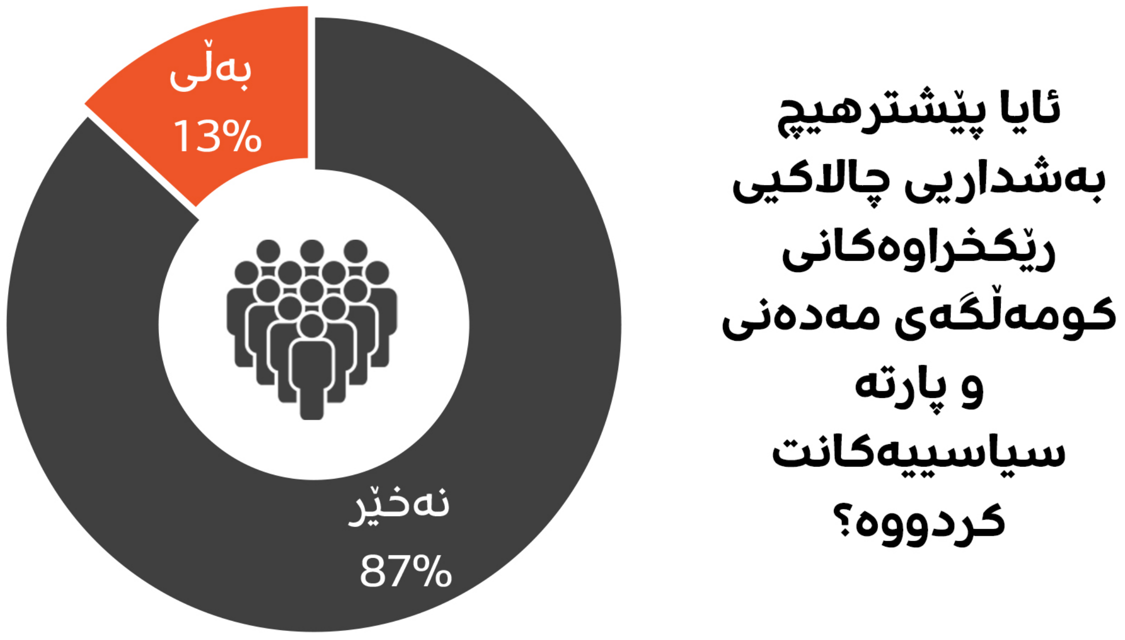

ئەو 44.5%ی گەنجان کە گووتویانە بەشداری چالاکیی رێکخراوەیی و پارتە سیاسییەکان ناکەن، هۆکاری جیاوازیان بۆ ئەو بڕیارەی خۆیان باسکردووە. بەڕێژەی 44% گوتوویانە کە هەر نایانەوێت بەشداری بکەن و رێژەی 29%یشیان متمانەیان بە رێکخراو و پارتە سیاسییەکان نییە. لە نێو ئەو گرووپەدا لە ئیدارەی سەربەخۆی راپەڕین، بەڕێژەی 100% متمانە بە رێکخراو و پارتە سیاسییەکان نییە و رێژەی 50%ی ئەو گەنجانەی هەڵەبجەش بڕوایان وایە کەوا لەبەر نەبوونی رۆڵی پارت و رێکخراوەکان لە کۆمەڵگە، ئەوانیش روویان تێناکەن.

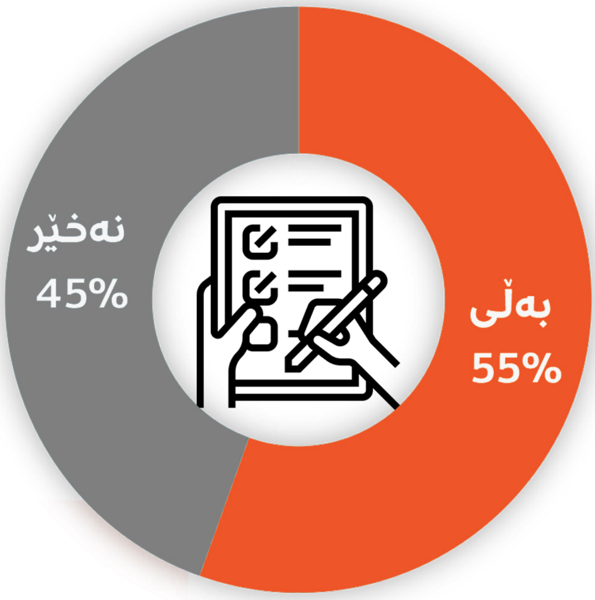

لەماوەی 12 مانگی رابردوو بەشداریی هیچ چالاکییەک کردووە؟

بەپێی راپرسییەکی یەکێتی ئەورووپا (2022) لەبارەی گەنج و بەشداریی سیاسی، بەشدارینەکردنی گەنجان یاخود چالاکنەبوونیان تەگەرەیەکی سەرەکییە بۆ دیموکراسی. بۆ نموونە بەپێی راپرسییەکە رێژەی خوار 5% گەنجانی تەمەن (15-29)ساڵ گوتوویانە کە خۆیان وەک ئەندامی پارتی سیاسی دەبینن، رێژەی خوار 10%یش بەشداریی چالاکیی سیاسی و خۆپیشاندانە بێ مۆڵەتەکانیان کردووە.

هۆکارەکانی بەشدارینەکردن

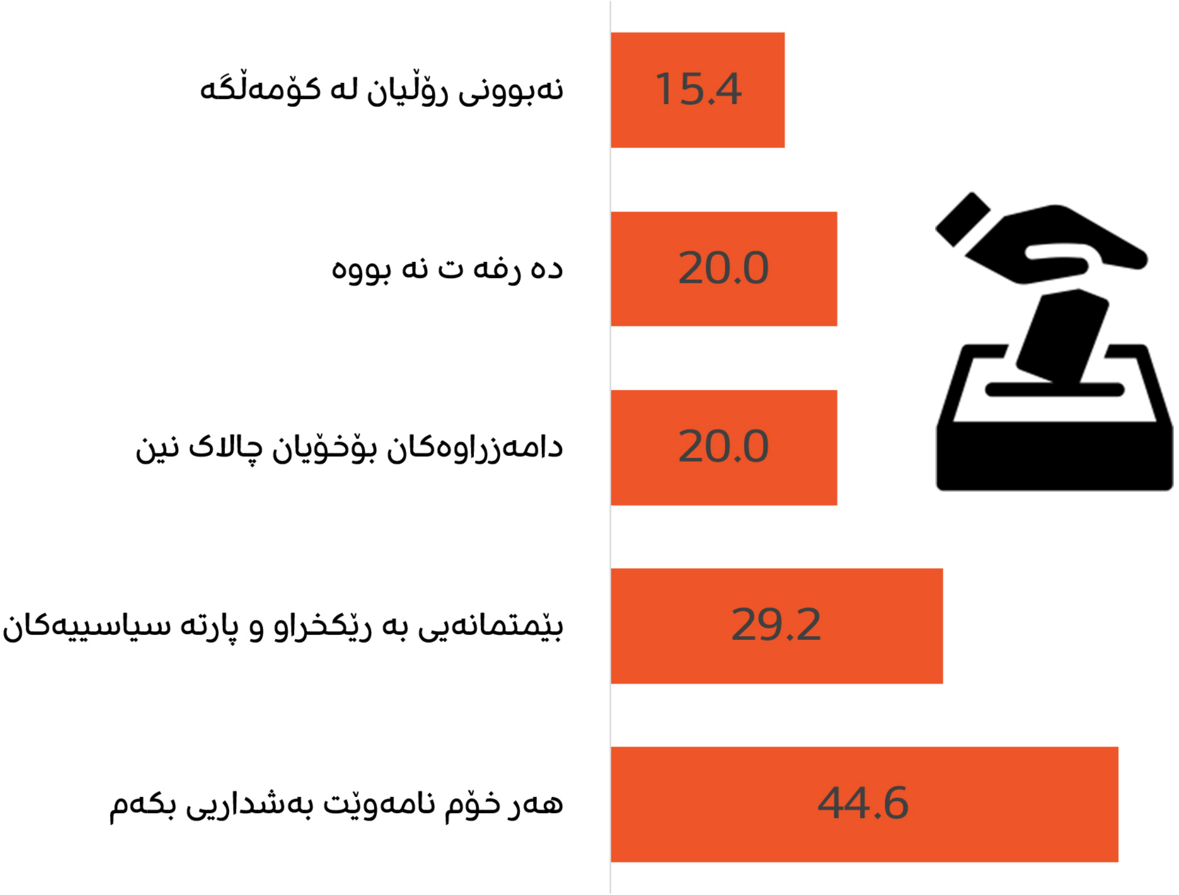

بەشداریکردن لە هەڵبژاردن

لەڕووی بەکارهێنانی مافی دەنگدانەوە، ڕێژەی 72.7٪ گەنجانی بەشداربوو لە سەر ئاستی هەرێمی کوردستان ئاماژەیان بەوە کردووە کە ئەگەر مافی دەنگدانیان هەبێت، ئەوا بەشداریی دەکەن. لەکاتێکدا 27.3٪ گوتوویانە بەشداری ناکەین. ئەمەش لە کاتێکدایە کە ڕێژەی گشتی بەشداریکردنی خەڵك لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا لە ئاستێکی زۆر نزمتردا بووە. ئەم ڕێژەیەش لەسەرووی ڕێژەی گشتی بەشداریکردنی خەڵکە لە دوایین هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان کە 59% بوو. هەروەها نزیکەی 30%یش زیاترە لە ڕێژەی بەشداریکردنی گشتی خەڵك لە هەڵبژاردنەکەی ساڵی 2021ی پەرلەمانی عێراق. هەروەها بەرزبوونی ژمارەی گەنجان لە هەرێمی کوردستان وادەکات کە ڕۆڵی ئەوان لە هەڵبژاردنەکانی داهاتووی هەرێمی کوردستاندا یەکلاکەرەوە بێت. هەروەها، ئەم ئاراستەیەی خواستی گەنجان بۆ بەشداریکردن تەنیا پەیوەست نییە بە هەرێمی کوردستانەوە، بۆ نموونە خواستی بەشداریی گەنجان لە هەڵبژاردن بۆ پەرلەمانی ئەورووپا لەماوەی نێوان 2014 بۆ 2019، لەنیو گرووپی تەمەن 16-24 ساڵدا بەڕێژەی 14% زیادیکردووە.

هەر بەپێی ئەنجامەکان، کچان و ژنانی گەنج لە هەرێمی کوردستان زۆر زیاتر لە کوڕان و پیاوانی گەنج حەزیان لە دەنگدان و بەشدارییە لە هەڵبژاردن. ئەوان بەڕێژەی 77.9%ەوە، 8.5% لە ڕێژەی ئەو کوڕ و پیاوانە زیاترن کە حەز دەکەن بەشداری لە هەڵبژاردن بکەن ئەگەر مافی ئەو کارەیان هەبێت.

بەرزترین ئاستی خواستی بەشداریکردنی گەنجان لە ئیدارەی سەربەخۆی سۆرانە بە ڕێژەی 98%، بەدوای ئەویشدا زاخۆ بە 86% و هەولێر 79.5% دێت. کەمترین خواستی بەشداریکردنیش لە ئیدارەی سەربەخۆی گەرمیانە بە 48.8% و بەدوای ئەویشدا پارێزگای سلێمانی بە 52.3% دێت. ئەو ڕێژەیە لە هەڵەبجە 59.5% و لە ئیدارەی سەربەخۆی ڕاپەڕینیش 63.3% بووە. بە گشتی خواستی بەشداریکردنی گەنجان لە شارە گەورەکاندا کەمترە لە شوێنەکانی دیکە و ئەو ڕێژەیەش71.3%ی ژینگەی شارنشین بە78.2%ی گوندنشین بووە.

لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان، 33%ی گەنجان گوتوویانە نایانەوێ دەنگەکانیان ئاشکرابن بەڵام لەو67 %ی کە دەنگەکانی خۆیان ئاشکرا کردووە، ڕێژەی 49.4٪ پارتی، 6.8% یەکێتی و 5.1%یش نەوەی نوێیان هەڵبژاردووە. باقی پارتە سیاسییەکانی دیکەش ڕیژەیەکی ئەوتۆیان نەهێناوە کە پێدەچێت بەشێکی زۆری دەنگدەرەکانی جارانیان لە ریزی ئەو 33%دا بن کە نایانەوێ دەنگیان ئاشکرا بکەن یان لە نێو ئەوانە بن کە جارێ نایانەوێ بەشداری لە هەڵبژاردن بکەن.

دەنگ بە چ لایەنێکی سیاسی دەدەی؟

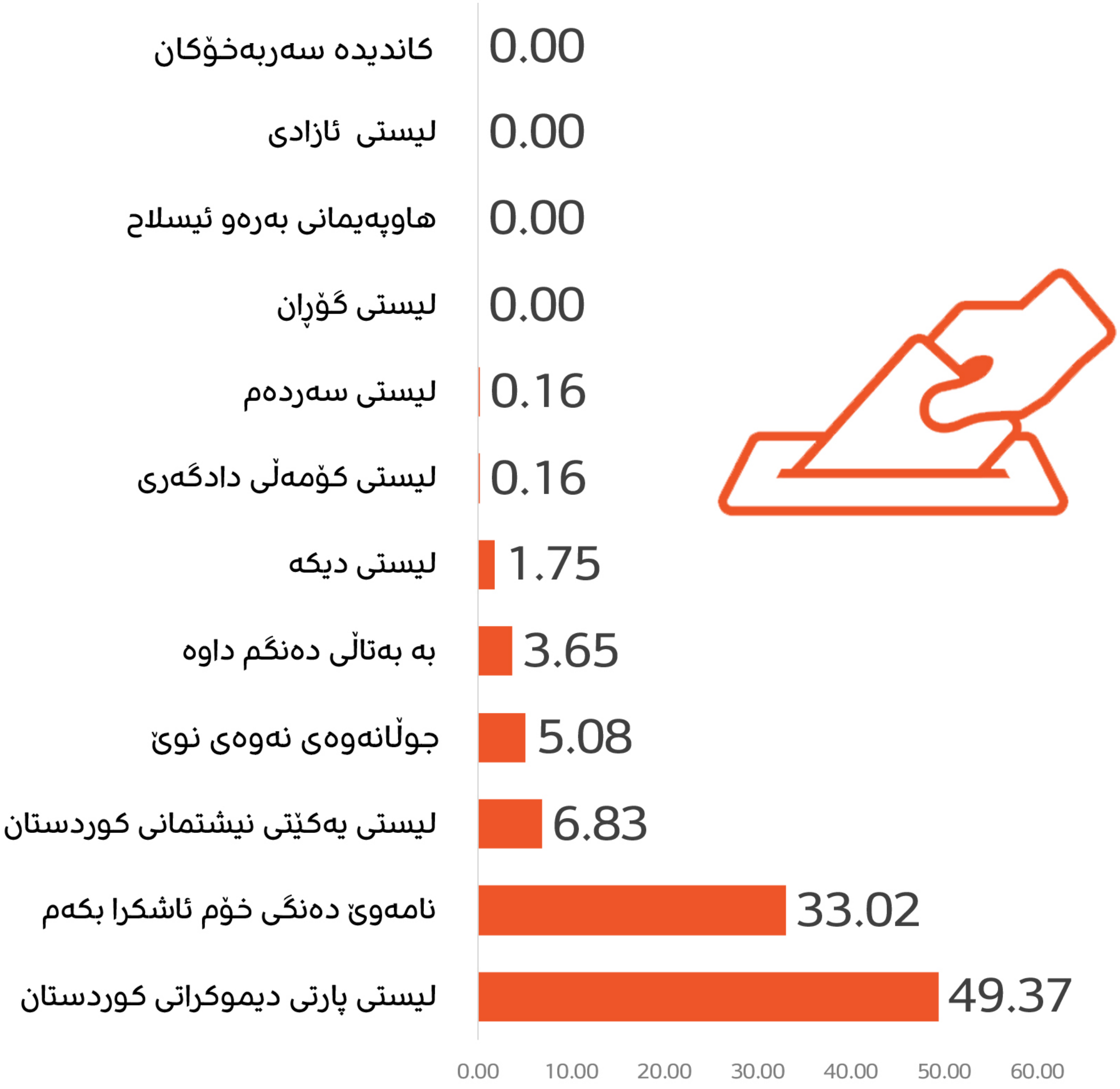

لەوانەیە بەرزیی ئەم ڕێژەیەی دەنگی پارتی بۆ دەنگی ئیدارەی سەربەخۆی زاخۆ و سۆران بگەڕێتەوە کە ڕێژەی نزیکەی 90% بووە. بەپێی ئەنجامەکان پارتی کەمتر لە نیوەی دەنگی گەنجان لە هەولێر دەبات و دواتریش لە گەرمیان 19% و لە سلێمانیش 6.6%ی دەنگەکان دەبات. لە سەر ئاستی هەرێمی کوردستان یەکێتی 6.8٪ دەنگی گەنجان دەبات، بەرزترین ڕێژەی دەنگەکانیشی لە ئیدارەی سەربەخۆ ڕاپەڕین بووە کە 22.6% بووە. دوای ئەوەش19.8%ی دەنگی گەنجانی سلێمانی و 14.3%ی گەرمیان و 9.1%ی هەڵەبجەش دەبات. بەرزترین ڕێژەی دەنگی نەوەی نوێ لە هەڵەبجەوە دێت کە بە گشتی ڕێژەی5.1٪ گەنجانی هەرێمی کوردستانی بردووە. لە هەڵەبجە 36.4% گەنجان نەوەی نوێیان هەڵبژاردووە. دوای ئەویش لە گەرمیان 14.3%ی و لە سلێمانی 9.9% و لە هەولێر 2.8% و لە دهۆکیش 2.5% دەنگی گەنجان بۆ نەوەی نوێ دەڕوات.

هۆکارەکانی بەشدارینەکردن

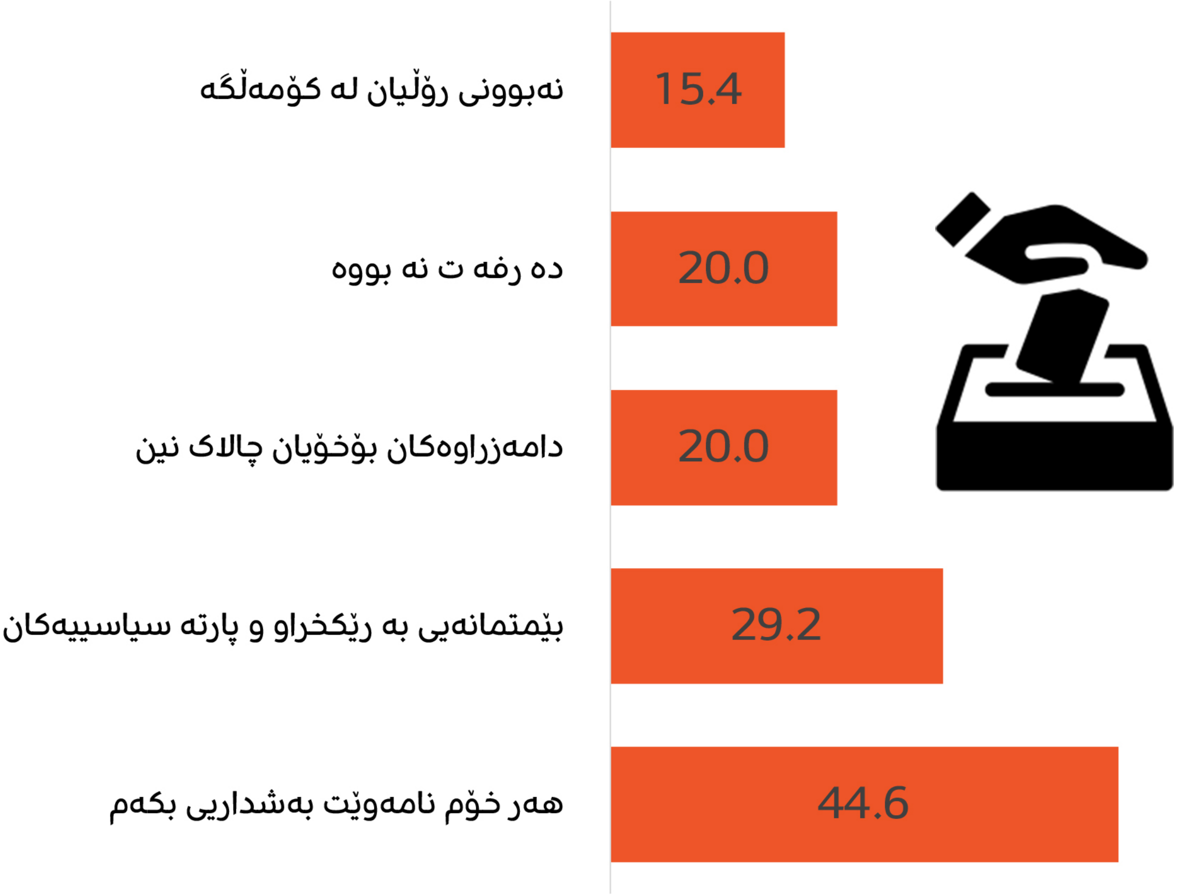

هەڵبەت نابێ ئەوەمان بیر بچێت کە 33٪ی گەنجان ئاماژەیان بەوەکردووە کە نایانەوێت دەنگەکانیان ئاشکرا بکەن. ئەمەش بەواتای ئەوە دێت کە لە هەر سێ گەنجێك، یەکێکیان نەیویستووە دەنگی خۆی ئاشکرا بکات، بەرزترینی ئەوانەش کە نەیانویستووە دەنگەکانیان ئاشکرا بکەن لە پارێزگای سلێمانی بەڕێژەی 57.1%، دواتریش هەولێر بەڕێژەی 46.5%، ڕاپەڕین بەڕێژەی 45.2% و پاشان هەڵەبجە بەڕێژەی 27.3% بووە. هەروەها، ئەوەی جێگەی سەرنجە کە هیچ گەنجێک ئامادەنەبووە دەنگی خۆی بە کاندیدی سەربەخۆ بدات، بەڵام 3.7% گوتوویانە بە بەتاڵی دەنگ دەدات.

لەنێو ئەوانەی گوتوویانە بەشداریی هەڵبژاردن ناکەین و 27.3% ی گەنجانن، ڕێژەی 82.3٪ ئاماژەیان بەوەکردووە کە هەڵبژاردن هیچ ناگۆڕێت، ڕێژەی 46.4٪یش متمانەیان بە پارتە سیاسییەکان نییە. بەرزترین ڕێژەی ئەو گەنجانەی کە لەبەر بێ متمانەیی بە پارتە سیاسییەکان بەشداری لە هەڵبژاردن ناکەن لە ئیدارەی سەربەخۆی سۆران بەڕێژەی 100% بووە. کەمیی متمانە بە پارتە سیاسییەکان لە نێو ئەو گەنجانەی کە دەنگ نادەن، لە دوای سۆران لە ڕاپەڕین 72.2%، لە زاخۆ 66.7% و لە هەڵەبجەش 53.3% بووە. هەروەها 27.8٪ گەنجان لەسەر ئاستی هەرێمی کوردستان ڕایان وابووە کە بەربژێری گونجاو نییە و ڕێژەی 19.8٪ ڕایان لەگەڵ ئەوەدا بووە کە هەڵبژاردنی پاک و ئازاد نییە بۆیە بەشداری ناکەن.

هەروەها، لەڕووی ڕەگەزی، گرووپی تەمەن و ژینگەی دانیشتوانەوە ڕوانگەیەکی هاوبەش لەبارەی بەشدارینەکردن لە هەڵبژاردن لە نێو ئەو گرووپەی کە دەنگ نادەن هەیە. هەموویان بەڕێژەی سەروو 80% ئاماژەیان بەوەکردووە کە هەڵبژاردن هیچ ناگۆڕێت.

پێتوایە ڕەوشی سیاسی کوردستان لە داهاتوودا چۆن دەبێت؟

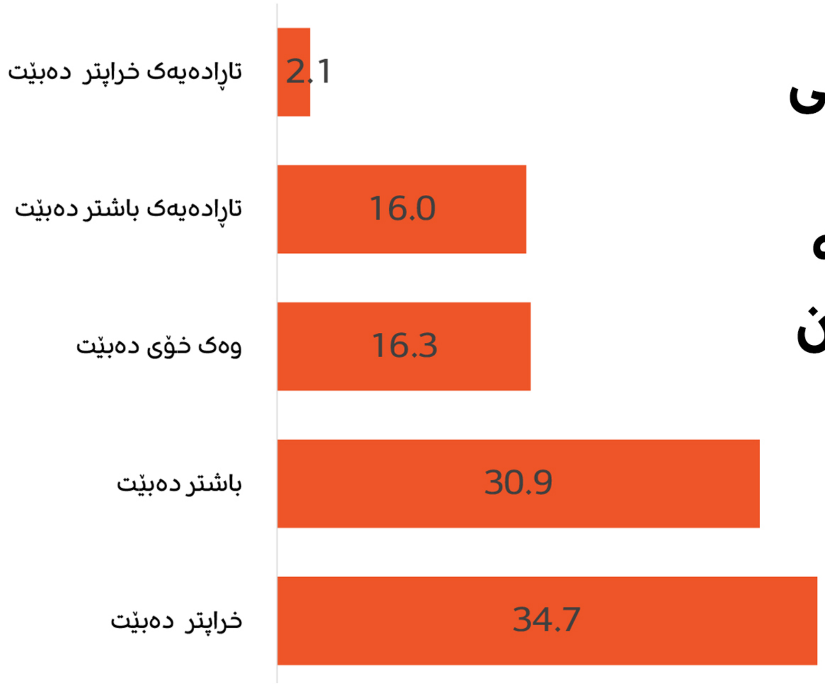

لەبارەی رەوشی سیاسی هەرێمی کوردستان لە داهاتوودا، بەگشتی رێژەی 36.8٪ ی گەنجان رایان وابووە کە خراپتر دەبێت، بەڵام رێژەی 46.9٪ رایان وابووە کەوا باشتر دەبێت و باقییەکەیشی پێیانوابووە کە وەك خۆی دەمێنێتەوە. بەرزترین رێژەی ئەوانەی پێیانوایە کە خراپتر دەبێت لە پارێزگای سلێمانی و هەڵەبجە و ئیدارە سەربەخۆکانی گەرمیان و راپەڕین بووە، بەشێوەیەک رێژەی 67.3% لە راپەڕین و رێژەی 66.7% لە گەرمیان بووە. لەکاتێکدا رێژەی 70.7% لە سۆران و 50.9% لە زاخۆ گوتوویانە کەوا باشتر دەبێت.

بەمزوانە کۆی راپۆرتەکە بڵاودەکرێتەوە.....